

YANDA YAPILAN HAFRIYAT (1938)

Prof. K. Lacke

Anadolunun şark kısmında bakıyeleri serpilmiş olan medeniyet, Asuri kitabelerinde Ur-Artu na.mile zikredilmekte olup bize de, başhca şehrinfo, nis-beten yeni isminden dolayı Van medeniyeti namile maruftur. Bu bakıyeler umu-miyet üzere hususi oipte ve tepelerde bulunan kalelerden ibaret olup bazları-nın civarında bir şehir mevcuttur, bazen de hattı mıhi ve Van lisanile yazılı ki-tabeler bulunmaktadır.

Anlaşındığına göre Yaniler, Hurriler namile maruf büyüik kavmin bir şubesidirler. Bir zaman Kafkasyadan Lut Denizine kadar yayılmış olan mezkur kavim, Ahdı Atikte de bir iki defa zikredilmektedir. Fakat gayet muhtasar zikredilmişlerdir ve ancak Lut Denizi etrafındaki araziye Edomi,t'lerden evvel sahip olduklarından başka kat'i bir malumat verilmemiştir. Hititler ve Asurilerle te-fevvuk hususunda bir zaman ciddi bir rekabette bulunmuş olan Hurriler niha-yet şimale doğru püskürtülmüşlerdir. Belki de Van gölü etrafındaki arazi, ora-ya şimali garbiden başka taraftan girmek mümkün olmadığından, büyük bir kavim olarak nihai yurtlan olmuştur.

Bütün Eurasia tarihinde, Himalayalardan itibaren şarktan garbe doğru Pirenelere kadar uzanan dağ silsilesi esaslı bir rol oynamıştır. Cenubunda bulunan kavimler, mütemediyen şimal geçitlerinden istilalara maruz olmuşlardır. Müstevli-ler onlarla sıhriyet peyda etmiş ve yerleştikten sonra kendileri de yeni istilalara kurban olmuşlardır. Bu istilalar ve mukabil istilaların arzettikleri mudil meselenin en miışkül olduğu nokta, Asyanın Küçük-Asya olınağa başladığı mahal, yani Dide ile Fırat inembalan etrafındadır. Frikyalılar, Hititler, Asuriler tarihine dair bazı malumat mevcuttur; Hurriler ve Hurrilerin Yani denilen şubesi hakkındaki malumat daha azdır; Vanilerden evvelki devirde Van ovasında sakin olan kavim hakkında !hemen hiçbir malumat yok gibidir.

Bu kadar çok meselelerle dolu ve buka:dar az tanınmış bir yerdeki mesainin ilk mevsimi bizzarure daha ziyade keşfiyat kabilinden idi. Bu meseleye girişile- bilecek başlıca dört nokta vardı: Van kalesi, kalenin şimalinde ve cenubundaki ova ki asıl şehir orada bulunmuş olabilir, kalenin alt şark ucunda Marr tarafın-dan keşfedilen hucreler, aynı ovada kalenin takriben dört kilometre cenubunda'ki kablel-Vani <Şamira:ınalı tepesi>> (Tilki Tepe).

Bu planlardan birincisi ve dördüncüsü hakkındaki taharriyatı tehir etmek zarureti hasıl oldu. Planı yapılmadan evvel kalede hafriyat mümkün değildi, halbuki bu da bir mevsimlik iş idi. «Şamiramalın» nda ise ancak gen.iş ameliyat lazungeldiği anlaşılıyordu, çünkü Belch tarafından tecrübe kabilinden hendek-ler kazıldığı gibi Riley tarafında da bu gibi ameHyat acele olarak icra edilmişti. Bunları ilk sene icra etmek mümkün değildi. Gelecek sene yapılabileceği de 'kul- lanabileceğimiz adamların adedine bağlıdır.

Aşağıda görüleceği gibi ikinci ve üçüncü planlar kısmen ikmal edildi. Hatta bunlardan birisinin, hiç kimsenin tahmin edemediği kadar mühim ve mu- dil olduğu görüldü. Ameliyattan zuhur eden diğer iki tasavvuru da icra ettik.

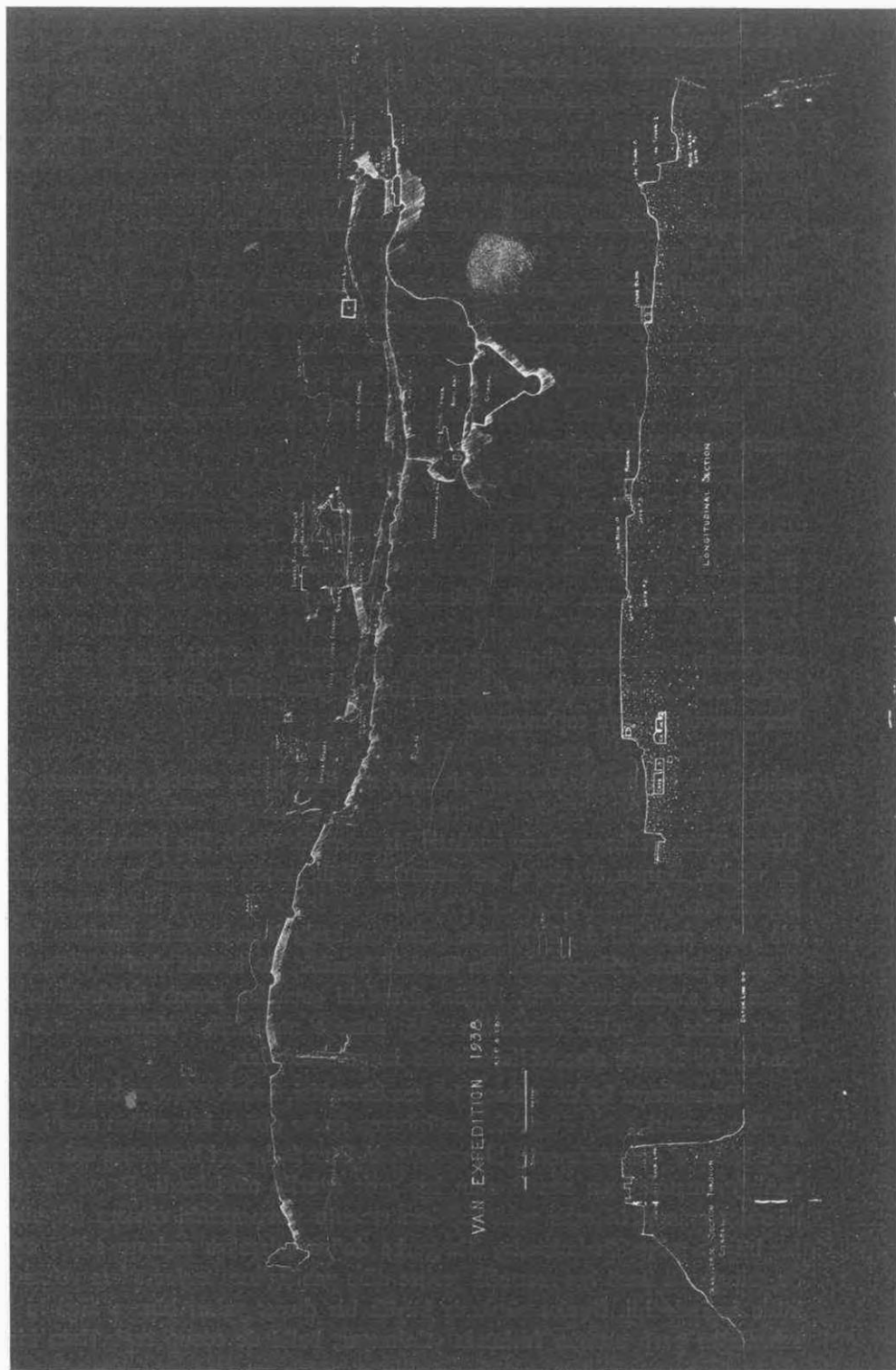
Van kalesi, takı.liben bir mil tulünde olup şarktan garbe doğru uzanan ve geniş Van ovasında münferit bir mevki işgal eden bir tepededir. Cenup tarafı uçurumdur, şimali de muhtelif meyilleri olan bir yamaçtır. Asıl kale, tepenin yüksek garbi ucudur. Cenup cephesinin aşağısında harpten evvel bir şehir vardı ki şimdi metruktür. Şimal yamacının aşağısında bir türbe harabesinden başka mo- dern binalar yoktur, o tarafta tepeye yakın topraklar hep bataklaktır.

İlk esas, mümkünse kadim şehrin mahallini keşfetmekti. Harpten evvelki şehrin altında mıydı? Kalenin yanından takriben altmış metre ve şark ucundan takriben bir çeyrek mil garbinde yirmi metre murabbaında bir çukur kazıldı. Sathın taluiben yedi metre aşağısında, İslami ve modern tipte çanak çömlek par- çaları bulunan bir tabakanın akabinde, evvelce «Vanik» namile maruf ince kır- mızı kaplar da çok miktarda bulundu. İki kuyu müstesna olarak bunların içinde hiç yabancı yahut muahhar tipler karışmamıştı, fakat bu Vanik sath ancak tak- riben 50 santim derinliğinde idi. O noktada çanak çömlek parçalan dağınık ol- mağa başladı ve takriben 8 metrede büsbütün yok oldu. Daha aşağıda kaba ve hiç dokunulmamış kum vardı.

Bu çukurun (B. 1.) arzettiği meseleler, cevap verdiği suallerden fazla idi. Eğer ince kırmızı kapkaçağın (Urartian) diye tayini doğruysa (bak: aşağıda s. 7), bununla nisbeten modern bakiyeler arasında kültürel yahut başka mahiyette rü- subat niçin yoktu? Hafriyat icra edilen bütün başka yerlerde ince kırmızı poteri ile münasebattar olarak bulunmuş olan boyalı devetüyü rengindeki parçalardan hiçbir iz niçin yoktu? Ancak bir nokta açrkca belli idi: Kablelharp şehrin bu nok- tası altında bir tek mütekaddim iskan devresi olmuştur, hem de rüsubatın derinli- ğinden anlaşıldığına göre uzun müddet devam etmemiştir. Fakat kalenin cenup cihetinde bir Urartian şehri mevcut olup olmadığı meselesini halletmeğe bir tek çukur kafi değildir. Daha ziyade hafriyat icrasına ihtiyaç vardır. Fakat modern enkazın derinliği bütün bu sabadaki mesaiyi pek güçleştirmektedir.

Tepenin şimal yamacında, kalenin şark cihet!indeki işe Marr'ın bıraktığı yer- den başlandı. Marr, tepeleri hiçbir zaman görülmemiş olan iki büyük hücreyi temizlemişti, fakat en :1jiyade kitabelere ait malzemeyle alakadar olduğundan daha ileri gitmedi. Binaenaleyh ilk görülecek iş, hücrelerin ancak bir cüz'ünü teşkil ettikleri geniş taraçayı temizletmekten ibaretti.

Sondaj icrası için yamacın eteğinde iki küçü'k saha (A. 1. ve A. 2.) inti- hap edildi. 30 mayısta A. 1. de işe başlandı. Beş metre en ve on metre boyunda bir hendek kazıldı. Cenup tarafında, satmdan birkaç sant:ım aşağıda, garpten şarka mail bir kayalık keşfedildi, hendeğin cenup uçtaki en büyük derinliği tak- riben 52 santim idi. Şimal ucta tam bir metre derinliğinde su çıktı. Yalnız bir- kaç karakersiz poteri parçasile bir küçük mihi kitabe bulundu. Mesken izleri yoktu, belki eskiden mevcut onlanları seylap götürmüş yahut tepeden aşağı yu- varlanmışlardır.

Garpte daiha ilerde bulunan A. 2., ,bu mevsimde kazılmadı çünkü sondaj için lazımdedeğildi.

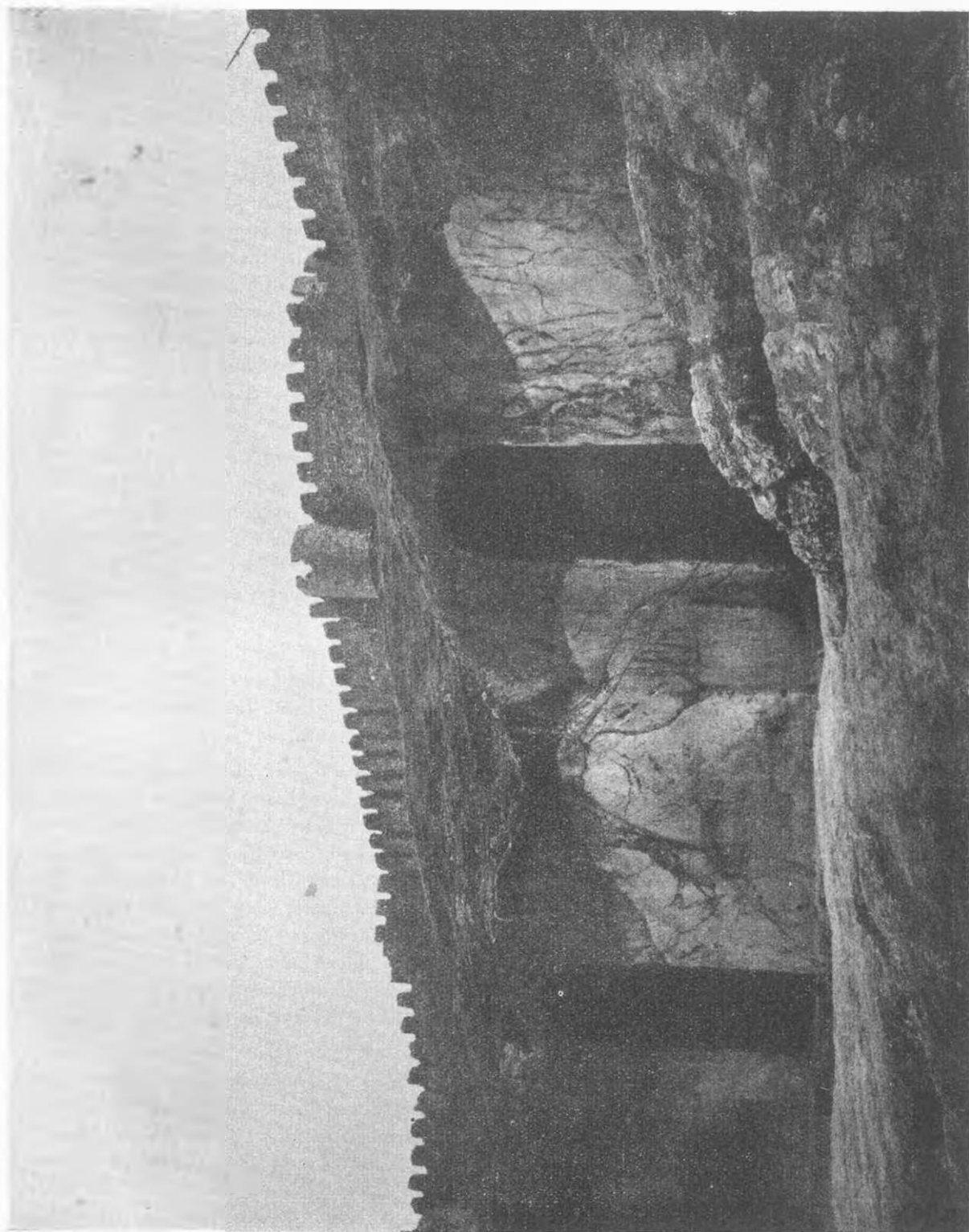
Hücrelerin etrafındaki saha (A. 3.) mesaiye 30 mayısta başlandı. Bu saha evvelce karıştırılmış ve kısmen hafriyat icra edilmişti. tık büyük hücrenin (Hücre B) şarkında uzun ve az derin bir hücre keşfedildi. Gayri muntazam su- rette on altı ikaba bölüğe ayrılmıştı ki oturmak için kullandıkları anlaşılıyor. Bunun fevkında, kayanın cephesinde az derin mahkuk bir hat uzanıyor, altında yine kayada oyulmuş ve sahanlığın kısmı azanı etrafında uzanan geniş bir peyke var. Tam köşede, B. ve C. 'hücrelelli arasında iki iri taş yan yana ve peykeye ya- kındır. Bunlar, sahanlığın üzerine enkaz birikmeden evvel o mahalle vazedilmiş- tir çünkü kayanın üstünde düz yatmaktadırlar, fakat asli plana dahil olsaydılar belki kayanın içinde oyulmuş olacaktı. Bunlar mezbaha yakın olduklarından belki (takdime masası) teşkil ettikleri hatıra gelmektedir.

Hücre .B. de istel yoktur fakat zemindeki bir yuvanın istel vazedilmesi için tertip edildiği anlaşılıyor. **.fi'**

Hücre C. de cesim bir istel kaidesinin kırılmış parçaları bulunmuş olup ön sahinde bir kitabe var. Profesör Marr bu hücreyi açtığı zaman kaide yerinde duruyordu, içindeki istel de kırılmıştı. Maamafüh Profesör Marr bile hücre B. de istel izi bulmadı. Biz geldiğimiz zaman hücre C. •içine istel kaidesinin mütebaki parçalarının boyunca toprak dolmuştu. Bu toprakları temizledik. Marr'ın hen- değini hücrenin önünde temizlerken istel kaidesinin mütebaki büyük parçasile asıl istelin müteaddit !küçük parçaları keşfedildi. Istel kaidesini yerine vazettik, faikat asıl istelin parçaları mahalli müzeye gönderildi çünkü istelin büyük :bir kısmı evvelce oraya toplanmıştı.

Hücre C. nin tam şarkındaki taş peykenin üstündeki az derin dört çukur belki aslen takdimeler veyahut bir nevi mayileri ihtiva ,etmeğe mahsustu. Sahan- lığın dış kenarında, Hücre C. karşısında asıl sahanlığın sa hından bir metreden biraz yüksek ve kaya içinde kesilmiş bir sahanlık vardı. Biz buna «mezbah» adı- nı verdik. Bunun üzerinde, bir ucundan öbür ucuna uzanan ve asıl sahanlığın kenarına amudi olan, takriben dört santim derinliğinde ve iki buçuk metre eninde 'bir çukur vardı ki dış kenarında yamaçtan aşağı inen kenarda kazılmış tbir hen- değin tepesine yaklaşıyordu. Bu Herdeki hendek, 70 santim derinliğinde ve tak- riiben 40 santim enindedir. Bütün civardaki çocuklar bunun üzerinde kayarlar, genç kızlar da yolda durmadan aşağı inmeye muvaffak olurlarsa sene içinde mes'ut bir izdivaç alktedebilecekler:ine inanmaktadırlar.

Bu noktaya kadar, sahanlığın temizlenmesi, ancak Marr'ın başladığı işi ik- malden ibaretti, fakat hücre C. den itibaren garbe doğru icra edilen ameliyat şim- diye kadar el dokunulmamış bir arazideydi. Burada beheri beş metre eninde ve sa- hanlığın uzunluğuna amudi olan beş şerit sırasile temizlendi. B. ve C. işaretli hücreler arasındaki saha temizlenirken tepenin yamaındaki cinsten düşmüş taş- lar büyük miktarda bulundu. Biz garbe doğru çalıştıkça taşların adedi artıyor- du, nihayet üçüncü beş metrelik şer:itte dibe yaklaşılnca taşlar adeta yekpare bir kütle halinde idi. Bunlar şüphesiz büyük bir duvar yahut binaya aitti ki belki sahanlığın garp ucunun fevkında yıkılmıştır, belki de cenup cephesinin bir kıs-

mımn fevkından yıkılmıştır. Bu iki şıktan birini kabul etmek müşküldü, çünkü bloklainn vaziyetinden garpten şarka doğru atıldıkları anlaşılıyordu; fakat B. ve C. işaretli hücreler arasındaki ve hücre C. karşısındaki mezbarhtaki taşlar, garbi uçtan öyle bir mesafedeydiler ki eğer oradan geldilerse düştikleri duvarın fevkalade yüksek olması lazımgelir.

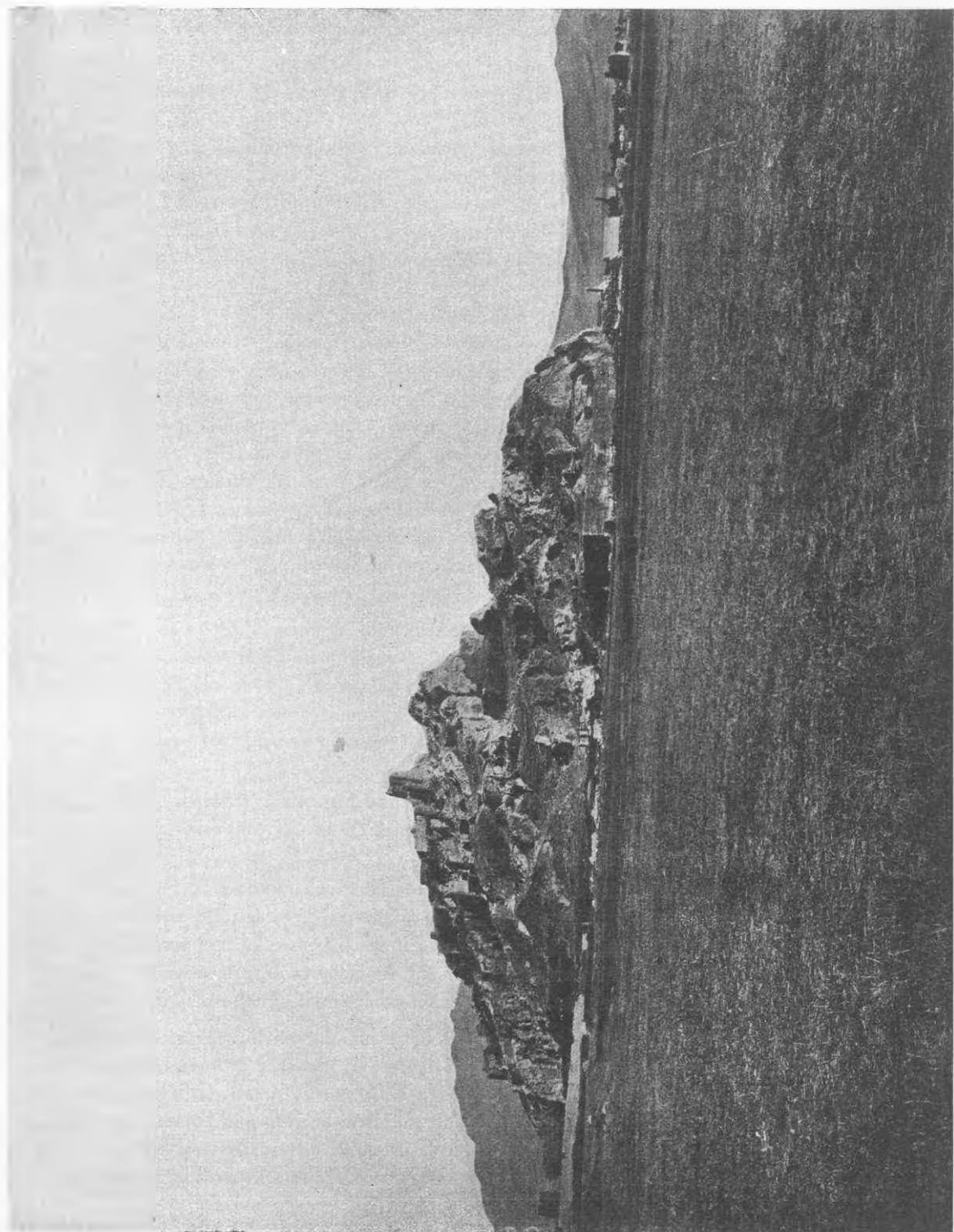
Sahanlığın şark ucu etrafındaki taş peyke garpten hücre C. ye kadar uza- nıyor ve hücreden geçtikten sonra mezbahm iç kenarından geri dönüyordu. En garpteki uçta bir ikinci «tıakdime masa ;o> vardı ki B. ve C. işaretli hücreler arasındakine benzer fakat aynı değildi. Buna yakın, sahanlığın üstünde ıbir is- kelet bulduk. Bu bir metfen değildi, ve «yıkılmış duvarın» taşlarının teşkil ettik- leri cesim küdeoin altında idi. Bir duvar yıkılırken altında duran yahut koşan bir insan gibi seilmiu bir vaziyette de değildi. Beliki birisi uy.kuya yatmışken du- var üzerine yıkılmıştır, ·belki de bir zelzele -eseridir. Sahanlığın istimali terkedil- diği zaman ile duvarın yıkıldığı zaman arasında büyük ıbir fasıla olamazdı çünkü düşen taşların altında birikmiş döküntüler pek azdır.

Sahanlık tamamen temizlenince görüldü ki hücre C. gar.bindeki saha, üç cihetten kayanın içinde oyulmuş büyük bir odaya benziyor.. Bundan başka, hücre C. nin tam garbiode cenup cephesinin tepesiden aşağısına kadar uzanan 32 . santim eninde ve açık renkte bir hattan mülasık bir duvarın varlığı istidlal .olundu. Bu veçhile, saha dört cihetten kapatılmıştı. Maalesef bu muhtemel duvar ev- velce çalışılan kısma ithal edildiğinden izleri bulunduysa da daha önceki rapor- larda kaydedilmemiş oldukilan anlaşılıyor.

Kapatılmış sahanın şimali garbi köşesinde bir tali duvarın bakıyeleri var. Bu, kaya peykesinin üstünden kutrani karşılıklı köşelere müteveccih olarak ve sonra, kapatılmış s haoin şimal cephesinden uzanıyor. Bir noktada üç kat taş kalmışsa da başka yerleri umumiyet üzere bir kattır.

Sahanlığın garp ucundakilere müvazi olarak, beş metre enindeki şeritler- den diğer ikisinde, sahanlığın fevkında ve garbe doğru keşfiyata devam ettik. Burada laakal iki devreye ait inşaata dair geniş mikyasta deliller bulduk, biri sa- hanlığın kesilmesine muasır olduğu anlaşılıyordu, öteki de müteahhırdı. Bu nok- tadaki mesai, mevsimin sonunda itmam edilmediğinden devam edilmesi lazımdır. **III** devrenin hususiyeti, ana 'kayalıkta hazırlanmış az derin yuvalara oturtulmuş iri taşlardan .ibaret inşaattır. Bu sahanın hiçbir yerinde iki 'kattan fazla taşlar mevziinde kalmış değildir. ikinci devirde, mütekaddim devrin işi temel yahut temelin bir kısmı için kullanılmış ise de inşaatta kullanılan taşlar daha küçüktür ve şekilleri o kadar güzeldir. ilk devre ait bir inşaatın üç cihetini, ve müteahhır devrenin bir miktar dağınmık ıbakıyelerini bulduk .

A. 4. te mütekaddim devrin nataımam inş'aatımın dördüncü cihetinin ma- hallini tayine teşebbüs etmek üzere, garbe doğru 15 metrede ve aynı sathıda, beş metrelik bir hendek kazmağa başladık. Burada aradığımızı bulmadıkısa da yamaçta birkaç metre daha yukarda çdk daha büyük bir duvar olduğu anlaşılan bir inşaatın bakıyelerini keşfettik. A. 4. ile A. 5. arasındaki sahanın temizlenmesi lazımdır. Fakat bu iki sahada set inşaatı ve geniş inşaat keşfedilince yamacın tepesinden

eteğine kadar beş metrelik bir hendek uzatılması lazım geleceğine kani olduk. Bu işe 9 haziranda, - 5.-in tahminen otuz metre garbinde bir noktada başladık. „ „, Y ırçtaki b gibi inşaat izleri, taharriyatın daha ileri götürülmesi lüzumunu hasil etti. Binaenaleyh yamacın tepesinden eteğine kadar beş metre eninde bir hendek kazıldı. .

Tepenin sathı mailindeki setler sun'i olduğuna delalet eden hususiyetler, kurunuvustai istihkamların tam altında çıplak kayalıkta meydana çıkarak, hendeğin aşağısına doğru, aşağıda tarif edilen büyük duvardan biraz daha aşağıda bir noktaya kadar inkıt:asız devam etmekte idi. Yani, sathı mailin kayalıktan ibaret satılı ortay çıkınca, boyunun sülüsününün biraz fazla bir boyda geniş inşaat izleri görüldü. . . . .

. .. H nd ğin Üst' kısmı nispeten az derindi, çünkü kayalık ekseriya sathıdan oii-kaç santim aşağıdaydı ve duvara mahsus setler inşa edilmişse de hiçbir duvar k Imamıştı. Selçuk duvarların n tam altına tesadüf eden bir zeminin bir ev ya- hut avılıya ait olması muhtemeldir veyahut kunmuvüstai istihkamlar inşa edil- diği zamanda iharç karıştı ak için tesviye edilmiş ve doldurulmuş ıbir yer ola- bilir. Hendeğin üst ucundan -takriben on bir metrelik mesafede büyük bir kerpiç kütlesi, hendeğin istikametine amuden uzanıyordu. Bu kütlein en kalın noktası takriben 1,80 m. idi, tepesi de yağmurlardan dolayı incelmışti. Tuğlalar biribirinden ayrılac:ııııı, ihtimal ker;-piç namile hala o mahalde kullanılan sıkıştırılmış çamur ifo samandan ibaret malzemeyle inşa edilmiş bir duvardı.

Bu du;ardan itibaren yamacın aşağısında ve bunun döküntülerile kısmen örtülmüş olarak kırık poterilede dolu büyük bir hazne vardı ki kısmı azamı aşı- ğıda zikredilen ağır tezyinatlı devetüyü rengindeki poterilerden idi. Bu hazne- niJi fevkınd_a, ve kerpiç duvarın tepesile az çok bir hizada olarak yine hendeğin : bir ya9 ndan öbür yanına uzanan i i e ve kaba surette vazedilmiş taşlardaf bir tabaka vardı. Bdkı ,bunlar, tamamile-;Zail olmuş müteahhır bir inşaatın temeliydi, veyahut bir cadde idi.

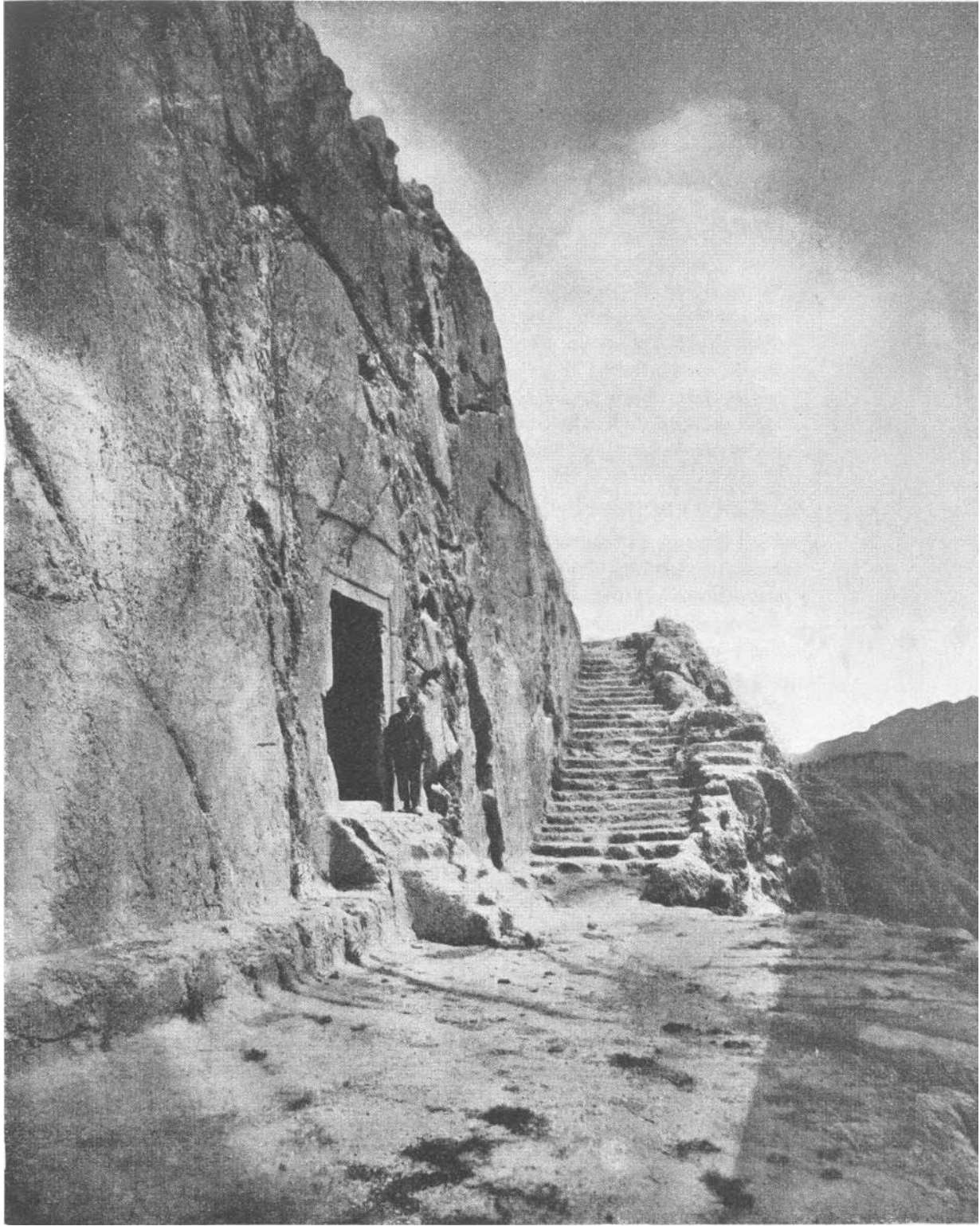
Büyük kerpiç duvarın tam aşığısfuda birdenbire dikleşen yamaçtan aşağı ilerledikçe dökülmüş ve bozulmuş kerpiçle iki dolu bir saha keşfedildi, sonra da büyük kargir inşaat keşfedildi. '

Bunlardan birincisi, yan' i yama' c' in daha yukarsındaki, kayanın itinalı setler inşa edilmiş veçhine örtülm: lış iki metin taş duvardan ibaretti. İkinin ara- sındaki sahada kayanın içinde derin.,oyulmuş bir oluk kutrani istikamette uzanı- yor, belki o arsaya mahsus bir mecran idi. Bu duvarların şark ve- garbe doğru izini takip etmek, gelecek senenin ilk vazifeler.inden biri olmalıdır.

>_ Tepenin kayalık sathı, ikinci büyük inşaatı dik bir yokuşla inmektedir ki büyük ve güzel kesilmiş taşlardan ibaret iJki duvarın irtibatı henüz belli de- ğifdir. Birincisi hendeğin bir yanından öbür yanına şimali ,garbiden cenubu şar- kiye doğru uzamaktadır. Pek ,genş bir münhani üzerine inşa edilmiş olup taşların herbiri hafif ekravari kesilmiştir, şu suretle ki birleştirildikleri zaman bir mün- ban:ı teşkil ediyor. Bu taşlar alçak kabartma olup dört kenarın etrafındaki muay- y. n hat pek belli değildir.

. 2.._____ , _____

Van kalesi cenup cephesinde yüksek düzlük

Diğer duvar, hendeği amuden kesmektedir. Taşları kabartma değilse de münhani duvardaki taşların cinsindendirler. Baiki kalan en yüksek noktada üç kat taş olup herbiri, alt katın üst sathında kesilmiş ıbir kenar içine biraz geriye oturtulmuştur, en alıttaki de kayanın içine kesilmiş bir çukur içine oturtulmuştur. Taşlar münavebeten enine ve diktiğine olarak tertip edilmiş değildirlir.

Bu duvarı garbe doğru takip edince görülür ki hendekten takriben yedi metrelik bir mesafede, evvelki istikametile ,bir zaviyei kaime teşkil etmek suretile birdenbire dönerek yokuş aşağı uzanıyordu. Bu istikamet değişikliği ancak takriben iki metre devam ederek duvar tekrar bir zaviyei kaime teşkil ediyor ve asli istikametinde dört metre daha devam ediyordu. Sonra altı metre boyunca yokuş yukarı çrkararak bir köşe tabyası teşkil edir r ve tekrar h r zaviyei kame şeklinde dönerek asli istikametini takip ediyordu. Üç buçuk metre sonra taşlar bitti, fakat ana kayanın içindeki az çukur oluktan dolayı izi daha takip edilebiliyordu. Bu takibe garbe doğru devam edilmeli, duvarın hendeikten itibaren şarka doğru devamı da açılmalıdır. Dış istihkam olduğunu zannetmeğe şimdi temayül ettiğimiz bu büyük duvarın aşağısında, büyü.k miktarda dağınık kerpiçten başka kayanın içinde eskarp izleri az idi, inşaat izleri hiç yoktu. Kerpici ,belki suların akıntısı yukardan aşağı sürüklemişti.

Tepenin yamacında kalenin şarkında ve aşağısında Ur-Artian zamanlarında bir şehir olduğunu söylemek bu merihalede mümkün değildir. Ma_amafiş bu yamaçta hem Ur-Artian devrine hem de başka devirlere ait geniş inşaat delilleri olduğunu söylemek mümkündür. Yamacın karakteri,poterilerden kat'i netice istihsaline manidir, çünkü tabakalara ayrılmış değildir. Maamafih büyük miktardaki poteri parçaları, yukarda Ur-Ardan diye zikredilen ince sırlı kırmızı poteriler, yahut güzel nakışlı devetüyü renginde poterilerdir. Daha ağırca ve daha süslü nakışlı devetüyü renginde poteriler, hendeğin tepesindeki büyük kerpiç duvarın yanındaki poteri hazinesinde büyük miktarda bulunduysa da yamacın başka yerlerinde pek az bulunmuştur.

İnce kırmızı poterilerin tarihini tayin için kat'i bir delil, A. 6. daki poterilerde bulunmuştur. Bu da, Asuri devri mühürlerine benzer bir grafito'yu havi küçük bir parçadır. Bu şeklin, bu gibi şekillerin umumiyet üzere kullanılmakta oldukları zamandan pek sonra poteri üstüne hakedilmiş olması muhtemel değildir. İnce kırmızı poterilerin tarihi M. e. 600 senesinden sonra değil, belki de çok evvel olmasına kuvvetli bir ihtimal görülmektedir.

Kalenin cenup cihetinde (B) çalışmanın güçlüğü ve şmal yamacında (A) tabakat fıkdanına mebni başka yerde küçük bir hafriyat icrasile o diyara mahsus bir poteri serisi tertübüne uğraşmak gayet lüzumlu ,görülüyordu. Kalenin tepesindeki büyük duvarın ankasındaki salhada öyle bir ihtmal mevcutru, fakat buna bu sene dokunulamazdı, çünkü planlar henüz natamamdı. Van kalesinin beş mil şimalinde daha küçük bir Vani:k kalesi olan Kalecik intihap edildi çünkü al-tındaki modern köyün duvarları yalnız ince kırmızı ve nakışlı devetüyü renginde poteri parçalarını değil, aynı zamanda, Van Kalesinin beş mil cenubunda kain bir höyük olan Şamiramaltı'da keşfedilen kablettarih malzemeye benzer bir tipte

poteri parçalarını da ihtiva etmektedir. Binaenaleyh orada, kablettarih zamanlardan şimdiki zamnlara kadar fasılasız bir seri tertip etmemiz için iyi !bir fırsat gözüküyordu.

Temmuzun son haftasında Kalecikte işe başladık. Şimdiki köyün kale tepesinin garp cephesine en ziyade yaklaşığı noktadan başlayarak tekrar beş metrelilik bir hendek kazıldı. Bu köyün şimdi adeta metruk olması gayemize pek uygundu. Başlangıç noktasında yedi ile sekiz metre arasında bir derinliğe vardık ve hendek aşağı indikçe açık bıraktık 11:7 yedi metrede parçalar hemen tamamen modern olup arasına mütekaddim :bir çanak parçası bulunuyordu. Tam yedi metreyi geçince kısmı azamı Vanik tipinden idi, henüz tasnif edemediğimiz karaktersiz ev eşyasile bir miktar müteahhır çanak parçası da buru.ada karışık bulunuyordu. Sekiz metreye yaklaşınca nakışlı devetüyü rengindeki poteri adeta ince kırmızı poteri kadar mebzul ol ağa başladı, modern parçalar da tamamile yok oldu. Fakat sekiz metrede hendeğin iki yanının kayması tehlikesi o kadar ciddileşti ki geri dönerek tepesini genişletmeden devam etmek mümkün değildi, pekaz zaman kaldığından bu da mümkün olmadı.

Kalecikte bulunanların diğer !bir hususiyeti, en modern döküntülerde hile pek büyük miktarda obsidiyen mevcut olmasıdır. Vanik tabakalarda ,güzel işlenmiş müteaddit ok uçları :ve gratuvar ile birlikte arasına balta başları da bulundu. Mademki bunlar, hem demir, hem de bakır parçaları çok olduğu tabakalarda bulunmuştur !bu köyde maden ithalinden çok sonra obsidiyen kullanılmasına devam edildiği aşikardır. Belki bunun sebebi, bu mntakada bütün volkanik tepeler de bulunması belki de bununla çok güzel keskin kenar yapılabilmesidir.

Bir küçük hafriyat daha yapıldı. Haziran sonunda von der üsten ile birlikte icra ettiğimiz bir keşif seyahati esnasında gölün şimal ucundaki ovada kain Muradiyede bir mezar höyüğü bulundu. Modern Muradiye köyü, Vanik kalenin geniş harabeleri hala görülmekte olan Vanik tepenin eteğindedir. «Kalderon» a açılan modern yol bu höyüğün !bir ucu kesilmek suretile oradan geçirilince birçok taş lahitler ortaya çıkmış ve derhal yağma edilmişti. Mademki bu höyük hem Vanik kırmızı hem de dev,etüyü renginde nakışlı poterilere ait müteaddit parçalar ihtiva ediyordu bunların Ur-Artian metfenleri olmaları herhalde muhtemel görülüyordu. Binaenaleyh son haftalarda Van Kalesindelci kazılar bırakıldıktan sonra küçük bir grup Muradiyeye giderek höyüğün alt cenup ucunda, yol yapılırken açık kalan satha amudi bir hendek kazıldı. Yol yapanların dokunmamış oldukları bir metfen bulundu. Açıldı. Taş lahdin içinde, dahilinin ancak küçük bir sahasını işgal eden bir yığın dökülmüş çamur bulundu. Bunun içinde tamamiyle tipik bir islami metfen bulundu. Bu metfenin orjinal olmaması muhtemeldir. Buna delil, taş lahdin ancak pek küçük bir kısmını işgal etmesidir. Diğer dhetten ,lahdin kendisi o diyarda hütün islami metfen ere has olan surrette,şimali garbiden cenubu şarkiye müteveccih idi. Taş lahit ile kerpiç örtüde iskeletten başka bir şey yoktu. Eğer bu mezar mükerreren kullanılmışsa o höyükteki mezarların birçoğu da mükerreren kullanılmış olması muhtemeldir. Bunu tayin etmenin yegane çaresi höyüğün daha derin olduğu noktada çok daha geniş bir saha açmaktır. Höyüğün toprağı içinde mebzulen bulunan Ur-Ardan

poteri parçaları ancak mezarları örtmek için kullanılan toprakta kalın kırıntılardan ibaret olması ihtimali de bittabi mevcuttur, belki de kaleden akan yağmurlarla oraya sürüklenmişlerdir.

Mr. Mueller, kalenin planlarını yaparken, büyük bir duvarın dışında görülen altı parça yazılı taş bulunmuştu. Sonradan anlaşıldı ki mahalli müzenin müdürü de bu taşlardan haberdardır; fakat ne kopyaları ne de fotoğrafları alınmamış; çünkü oraya kadar çıkmak gayet güç olduğu gibi fotoğraflarını almak da pek güçtür. Sonunda hepsinin fotoğraflarını almağa muvaffak olduk, fakat uzaktan. Binaenaleyh bunların okunabilmesi için çok büyütme lazımdır. Maamafih bunun pek mümkün olduğunu zannediyoruz. Bundan başka çalışmamızın son gününde genç bir talebe, Mr. Allport, gayet mühim bir keşifte bulundu. Büyük duvarın yanında bir delik var. Ben bunun içine hiçbir insan girmez zannedirdim, fakat çocuk, bu imkansızlık kendisini cezbediği için, içeri girmeğe muvaffak oldu.

Duvarın kalınlığı içine az çok karşı köşeleri bağlayan bir istikamette girildi ise de öbür tarafa çıkamadı. Duvarın asgari iki metre ve belki de fazla kalınlıkta olduğu anlaşılmakta ise de pek belli değildir; çünkü bu delik, taş bloklarile kaplanmış bir mecranın ucu olması mümkündür. Ortadaki taşlardan birinde, delik tarafındaki cephesinde başka bir kitabe buldu. Bundan hiç şüphesiz anlaşılıyor ki duvarın bu kısmı umumiyet üzere mükerreren kullanılmış taşlardan mürekkep olup bazıları da evvelce kitabelidirler. Bittabi her taşın altı veçhi vardır, duvarın kalınlığı da asgari üç taşlıdır. Mademki altı adet kitabeli taşın kitabesi dış tarafa tesadüf etmiştir ihtimlat nazariyesine tamamen tetabuk etmek şartile duvardaki gizli kitabeli taşların muhtemel adedi $6 \times 6 \times 3 = 108$ olması hatıra gelir. Maamafih kitabelerin orada olduğuna dair kanaat hasıl etmek, bunların nasıl çıkarılabileceklerine tamamen akıl erdirmekten daha kolaydır. Çok şükür bu mesele, gelecek senenin başlıca teşebbüslerinden birfoe pek uygun olduğundan istikbale mahsus planlarımızın münakaşasına tabii ibir methal tekil edecektir.

A ile kalenin temizlenmesine (ikmali demiye pek cesaret edemiyoruz) derhal teşebbüs edilmesi lüzumu aşıkardır. Bunda hiçbir hususi müşkülât görülmemektedir.

Maamafih mademki şimdi kalenin bir planına malik olacağız, bunun hafriyatına elbette teşebbüs etmeliyiz. Bütün o mahallin belki en şayanı dikkat kısımdır. Planlar ile fotoğraflardan görülebileceği veçhile kale cesim bir duvar ile çevrilmiştir. Bu duvarın içinde kalan sahanın kısmı azamı kırıntılar ile doludur. Duvarın kendisi üç kısımdan ibarettir: Tepesi Selçuk eseri olması muhtemel ise de daha müteahhir okluğunu zannedenler de var. Ankara yahut İstanbulda bilhassa Selçuk inşaatile daha yeni inşaatı tetkik etmiş olan bir müteahhisin reyini sormak tasavvurundayız. Duvarın alt kısmı Ur-Artian devrine ait olduklarında şüphe olmıyan birkaç kat kocaman taşlardan ibarettir. Fakat üst ve alt kısımları arasında kalan büyükçe bir kısım, umumiyet üzere mükerreren kullanılmış kitabeli taşlar ile örülmüştür. Binaenaleyh bu taşların bir zaman Ur-Artian duvarına ait oldukları muhtemeldir. Hatta ellenilmesini kolaylaştırmak üzere ikişer parçaya bölünerek kesildilerim zannetmeğe mütemailiz. Bunu yanları Ur-Artian'ların müteahhir bir nesil olup olmadığı henüz aşıkardır.

Yapılacak ilk iş bu duvarın içindeki sahayı temizlemektir. Bu sahayı şimdiki dolduran toprak tabakalara ayrılmış ise fevkalade mühimdir. Herhalde üst tabakalarda Selçuk eserleri, alt tabakalarda da Ur-Artian eserleri bulunması lazım- gelir. Bundan başka bu sahanın zemini nasıl olduğunu şimdilik kimse bilmiyor. Ur-Artian'ların kayalıkları kazmakta şayanı hayret bir dehaya malik oldukları anlaşıldığından belki arşivle havi mahzenler bulabileceğimizi daima tahayyül etmekteyiz.